

ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРЕЗУМЦІЙ В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

Явор О.А.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

В умовах все більшого розвитку та ускладнення суспільних відносин, появи нових моделей взаємодії між їх учасниками, значного впливу науково-технічного прогресу на реалізацію людиною її особи-

стих прав і свобод, постійної зміни уявлень, що довгий час вважалися традиційними, про ті чи інші сімейні цінності особливої актуальності набуває виявлення ролі юридичних фактів у регулюванні сімейних правовідносин, а також виявлення ролі юридичних презумпцій. Використання презумпцій в судовій практиці та при врегулюванні тих чи інших сімейних відносин (наприклад, правозгідність шлюбу, визнання батьківства тощо) потребує нового наукового підходу щодо визначення поняття презумпцій в сімейному праві України.

Різновидом юридичних фактів, нетипових нормативних приписів виступають юридичні презумпції і юридичні фікції. Юридична презумпція – це одно із суджень про факти, що засновано на припущенні, яке може створювати відповідні правові наслідки. Так, зокрема, правовими презумпціями в сімейному праві України виступають: припис ч. 1 ст. 122 Сімейного кодексу України: дитина, яка зачата і (або) народжена у шлюбі, походить від подружжя; правозгідності шлюбу (ст. 37 СК); права спільної сумісної власності подружжя (ч. 2 ст. 60 СК); згоди одного з подружжя на договір, укладений другим з подружжя (ч. 1 ст. 65 СК, ч. 6 ст. 177 СК); батьківства чоловіка матері дитини (ст. ст. 122, 124 СК); власності батьків (ч. 2 ст. 173 СК); права власності одного з подружжя на майно, придбане до шлюбу (ст. 57 СК); презумпція відповідності виховання дитини її інтересам (ст. 152 СК); використання одним із батьків аліментів на дитину за їх цільовим призначенням (ч. 1 ст. 179 СК). У Сімейному кодексі України передбачена можливість укладення цілої низки договорів, до них має бути застосована презумпція їх правомірності, що сформульована у ст. 204 ЦК.

Встановлення додаткових юридичних фактів може змінювати статус того чи іншого майна. Так, зокрема, свого часу спірним виявилось положення попередньої редакції ч. 2 ст. 61 Сімейного кодексу України, а саме: об'єктом права спільної сумісної власності є заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя і внесені до сімейного бюджету або внесені на його особистий рахунок у банківську (кредитну) установу. Таким чином, відповідно до ч. 2 ст. 61 Сімейного кодексу України доходи кожного з подружжя визнавались об'єктом права спільної сумісної власності чоловіка та дружини з моменту їх внесення до сімейного бюджету. Проте на практиці важко встановити, чи вносились доходи одним із подружжя до сімейного бюджету. Враховуючи вище викладене, законодавцем було внесено зміни до Сімейного кодексу України¹ і викла-

¹ Закон України «Про внесення змін до Сімейного та Цивільного кодексів України» від 22.12.2006 р. № 524-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 10. – Ст. 87.

дено ч. 2 ст. 61 Сімейного кодексу України так: «...об'єктом права спільної сумісної власності є заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя». Разом з тим, на що звертає увагу С. Я. Фурса, положення «укладення договору в інтересах сім'ї» не знайшло свого розкриття та закріплення ані в Сімейному, ані в Цивільному кодексах, у зв'язку з чим висловлено думку, яка зводиться до того, що в разі укладення договору одним із подружжя вважається, що він діє за згодою іншого з подружжя, тобто тут має місце **презумпція** (передбачуваність) **згоди іншого з подружжя**, а тому, якщо чоловік чи дружина не звернуться до суду за визнанням договору недійсним, права й обов'язки за таким договором поширюються на обох із подружжя¹. З такою думкою слід погодитися, оскільки вона логічно переплітається з приписами ч. 2 ст. 369 Цивільного кодексу України та частинами 2 і 4 ст. 65 Сімейного кодексу України². Таку правову позицію поділяє і Верховний Суд України³.

Отже, до основних характеристик презумпції можна віднести такі:

- це припущення, презюмування яке встановлюється між встановленим юридичним фактом та фактом, що презумірується;
- це узагальнення, спрямоване на регулювання тих чи інших життєвих обставин;
- вважається вірогідною частиною норми права;
- це припущення, що тягне настання юридичних наслідків;
- підґрунтя (підтвердження попереднім досвідом) знаходить в юридичній практиці;
- відображає зв'язок між життєвими обставинами та юридичними наслідками;
- презумпція створюється з метою полегшити правове регулювання;
- підставами виникнення презумпцій можуть бути життєві обставини або презумпція може бути результатом правозастосовної діяльності;
- завжди закріплюється в нормах права або в нормативно-правових актах.

Потреба юридичної практики в презумпціях визначається труднощами, а іноді і неможливістю довести наявність обставин, від яких за-

¹ Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.Я. Фурси. - К.: Фурса С.Я., КНТ, 2008. - С. 192.

² Романюк Я.М. Цивільно-правові наслідки договорів, укладених одним із подружжя // Вісник Верховного Суду України. - 2011. - № 7. - С. 43.

³ Ухвала Верховного Суду України від 10/12.2008 р. у справі № 6-15086св08 //; Ухвала Верховного Суду України від 13.02.2008 у справі № 6-11952св07 //.

лежить існування правовідношення, поява у людей суб'єктивних прав і обов'язків.

Правова презумпція — передбачене законом правило (нетиповий нормативний припис), за яким на підставі встановлення певного факту чи фактичного складу виключається необхідність доказування та вважається таким, що існує інший факт (фактичний склад).¹

Правові презумпції поділяють на:

За можливістю спростування:

презумпції, що не можуть бути спростовані — це закріплені в законі припущення про наявність або відсутність певних фактів, які не підлягають сумнівам, а тому не потребують доказування. Наприклад, презумпція недієздатності неповнолітнього;

презумпції, що можуть бути спростовані — це закріплені в законі припущення про наявність або відсутність певних фактів, які мають юридичне значення до того часу, поки відповідно до встановленої процедури не буде встановлене інше. Наприклад, презумпція невинуватості, презумпція правомірності правочину (ст. 204 ЦК України).

За фактом правового закріплення:

законодавчі презумпції. Наприклад, презумпція конституційності законів, презумпція знання законодавства;

фактичні презумпції. Наприклад, презумпція дійсності шлюбу.

В залежності від ролі в правовому регулюванні:

матеріальні. Наприклад, презумпція спільної сумісної власності подружжя;

процесуальні. Наприклад презумпція невинуватості, презумпція добросовісності, презумпція батьківства.

За сферою дії:

загально правові. Наприклад, презумпція законності нормативно-правового акту;

міжгалузеві. Наприклад презумпція невинуватості та

галузеві. Наприклад, презумпція добросовісності, презумпція дійсності правочину.

Вважаємо, що юридичне значення презумцій в сімейному праві України відіграє велику роль. По-перше, презумції є способом, що полегшує виявлення та належне регулювання нормами права тієї чи іншої життєвої обставини, що має юридичне значення; по-друге, презумпції включаючи певні закономірності розвитку і встановлення того чи

¹ Вікіпедія <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BC%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F>

іншого факту, створюють можливість їх використання, презумпція стає явищем дійсності та тягне настання правових наслідків; по-третє, це передбачене законом правило (нетиповий нормативний припис), за яким на підставі встановлення певного факту чи фактичного складу виключається необхідність доказування та вважається таким, що існує інший факт; по-четверте, це закріплена в нормах права ступінь вірогідності про наявність юридичного факту. Отже, презумпція є правилом-прийомом, згідно якого без спеціальних доказів, а лише на підставі встановлення юридичних фактів, можна зробити припущення про наявність (відсутність) певних юридичних фактів або правовідносин.